

MICHAŁ BARTOSZAK* – POZNAŃ

**OGÓLNOPOLSKIE SYMPOZJUM NAUKOWE
W SŁUŻBIE KOŚCIOŁA, PAŃSTWA I NARODU
600. LAT PRYMASOSTWA POLSKIEGO.
GNIEZNO 27 III 2017**

Wyznaczoną na 22-23 kwietnia 2017 r. uroczystą inaugurację obchodów 600. rocznicy nadania arcybiskupowi gnieźnieńskiemu Mikołajowi Trąbie godności prymasa Polski, poprzedziło zorganizowane 27 marca 2017 r. ogólnopolskie sympozjum naukowe *W służbie Kościoła, państwa i narodu. 600 lat prymasostwa polskiego*, zogniskowane tematycznie wokół próby określenia roli godności prymasowskiej w zmieniającej się przestrzeni dziejowej. Sesja przygotowana staraniem Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, jak również Fundacji św. Wojciecha-Adalberta, objęta patronatem Prymasa Polski Wojciecha Polaka, odbyła się w gmachu gnieźnieńskiego seminarium duchownego.

Konferencję otworzyły powitalne słowa wygłoszone przez Rektora Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego ks. dra Przemysława Kwiatkowskiego, który podkreślając niekwestionowaną rolę godności prymasowskiej i fluktuację jej znaczenia na przestrzeni dziejów, wskazał jednocześnie na „wybijający się na pierwszy plan prymat miłości” dostrzegalny w działaniach kolejnych głów polskiego Kościoła Katolickiego.

Po krótkim powitaniu ks. Kwiatkowskiego, wprowadzające w obrady słowa wygłosił Prymas Polski abp Wojciech Polak, który podkreślając świadomość odmiennych zapatrywań naukowców co do roku nadania tej godności, chcąc zapobiec nieścisłościom, zaznaczył, że obchody rocznicowe rozpoczęte 23 kwietnia 2017 r. trwać będą przez cały rok. Wskazał również na potrzebę podjęcia badań nad dziejami godności prymasowskiej w Polsce, które poprzez takie inicjatywy pomóc powinny w powstaniu monograficznej pracy dotyczącej historii tej god-

* Michał Bartoszak – lic. historii; student II stopnia w Instytucie Historii UAM; e-mail: michal.bartoszak@gmail.com

ności, jak również dziejów arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Podkreślił ponadto dostrzegalną dychotomię znaczenia godności prymasowskiej, która osiągając w dawnej Polsce niespotykaną w innych krajach rangę, dziś stanowi już jedynie tytuł honorowy. Na zakończenie wyraził podziękowania organizatorom, w tym zwłaszcza ks. dr. Łukaszowi Kruckiemu.

Rozpoczynając się merytoryczną część zapoczątkowała prelekcja wygłoszona przez abpa Henryka Muszyńskiego emerytowanego metropolitę gnieźnieńskiego dotycząca powrotu godności prymasowskiej do arcybiskupa gnieźnieńskiego. Wychodząc od reorganizacji strukturalnej Kościoła przeprowadzonej w 1992 r., w wyniku której, skutkiem zawieszenia unii personalnej archidiecezji gnieźnieńskiej i warszawskiej, tytuł prymasowski połączony został z metropolitą warszawskim poprzez związanie jej z godnością kustosa relikwii św. Wojciecha w Gnieźnie. W zamyśle kard. Józefa Glempa stanowić miało to rodzaj pomostu pomiędzy tradycją, a potrzebami współczesności. Abp Muszyński wskazał jednak na ciągłą żywotność zwyczaju wiążącego prymasowską godność z arcybiskupem gnieźnieńskim, ujawniającą się w działalności zmierzającej do realizacji tego stanu rzeczy, w której znaczną rolę odegrał sam abp H. Muszyński. Urzeczywistnieniem tych dążeń okazać miała się decyzja papieża Benedykta XVI w 2006 r. stwierdzająca, że tytuł prymasa Polski pozostanie przy kard. Glempie do chwili osiągnięcia przez niego 80. roku życia. Dopiero wtedy godność miała powrócić do Gniezna. Realizacja założeń dokonana została w 2009 r.

Kolejny referat wygłoszony został przez kierownika Zakładu Historii Średniowiecznej UAM dr. hab. Jarosława Nikodema, prof. UAM, który podjął się próby naświetlenia życiorysu pierwszego prymasa Mikołaja Trąby. Zaznaczając hipotetyczny jedynie charakter przebiegu początkowej kariery przyszłego arcybiskupa, wskazał zarazem na konieczność posiadania, jako „homo novus”, protektora, za którego wstawiennictwem możliwe okazały się dalsze awanse. Sumienna i energiczna działalność M. Trąby, połączona z zaufaniem ze strony króla Władysława Jagiełły skutkowałą odegraniem znacznej roli politycznej przed osiągnięciem arcybiskupstwa, co wyróżniało karierę pierwszego prymasa od karier poprzednich arcybiskupów gnieźnieńskich. Prof. J. Nikodem podkreślił ponadto charakter uzyskania godności arcybiskupiej, będącej według niego raczej formą awansu niż odsunięciem od wpływu na bieżącą politykę. Nadana mu z kolei na Soborze w Konstancji prymasowska godność w początkowym okresie stanowiła jedynie tytuł honorowy, dalsze umocnienie prerogatyw prymasa Polski nastąpiło dopiero wraz z uzyskaniem przez Jana Łaskiego tytułu *legatus natus* w 1515 r.

W następnej kolejności referat wygłosiła dr hab. Zofia Wilk-Woś, prof. Społecznej Akademii Nauk, której prelekcja poświęcona została sporowi o procedencję, toczącemu się w latach 1449-1451 pomiędzy prymasem Władysławem Oporowskim, a kardynałem i biskupem krakowskim Zbigniewem Oleśnickim. Prof. Wilk-Woś wskazując na nieustabilizowaną jeszcze nadrzędność hierarchiczną między godnością kardynalską a prymasowską w połowie XV w., zauważyła zaistnienie problemu wraz z uzyskaniem przez Oleśnickiego kapelusza kardynalskiego oraz jego odmową przejścia na arcybiskupi stolec do Gniezna, co w połączeniu z mianowaniem pozbawionego kardynalstwa Oporowskiego arcybisku-

pem i prymasem Polski zapoczątkowało dwuletni spór o pierwszeństwo. Został on zakończony dopiero w 1451 r. przez Kazimierza Jagiellończyka, wydaniem biskupom zakazu starania się w przyszłości o kapelusze kardynalskie. Z. Wilk-Woś podkreśliła, że pomimo uznania przez króla wyższości Oleśnickiego nad Oporowskim, postanowienia oznaczać miały faktyczną porażkę biskupa krakowskiego. Uzyskana już przez arcybiskupa Jana ze Sprowy w 1453 r. papieska zgoda na konsekrowanie przez prymasa wszystkich biskupów, wskazywać miała natomiast na dalsze umacnianie pozycji prymasa w Rzeczypospolitej.

Zachowując chronologiczną kolejność, w zagadnienie aktywności prymasów Polski w okresie stanisławowskim wprowadził dr hab. Paweł Zając OMI, prowincjał misjonarzy oblatów w Polsce. Konstatując trudną i skomplikowaną sytuację geopolityczną Rzeczypospolitej czasów Stanisława Augusta zauważył, że ranga godności prymasowskiej nie uległa wówczas zmniejszeniu, mimo dostrzegalnych w tym okresie nastrojów antyklerykalnych. Analiza poczynań politycznych czterech arcybiskupów gnieźnieńskich według P. Zająca umożliwiła ich wpasowanie w dwa ideowe nurty. W przypadku postaci Władysława Aleksandra Łubieńskiego oraz Michała Poniatowskiego ich postawa miała być „pełna szczerzej woli naprawy państwa i wyzwolenia się spod wpływów obcych państw”. Gabriela Podoskiego i Antoniego Kazimierza Ostrowskiego uznał z kolei za „kreatury wskazujące na zniewolenie wobec Rosji”.

Kończąc symposium część, tematycznie skupioną na czasach najnowszych, rozpoczął referat przygotowany przez dr hab. Konrada Białeckiego zogniskowany na nakreśleniu aktywności ks. Stefana Wyszyńskiego w okresie jego prymasostwa, który poprzedzony został krótkim wprowadzeniem biograficznym. K. Białecki podkreślił znaczenie sugestii umierającego prymasa A. Hłonda co do jego następcy, w roli której najodpowiedniejszym kandydatem był według Hłonda właśnie bp S. Wyszyński. Wskazał także na wyjątkowo trudne położenie Kościoła katolickiego w państwie promującym antyklerykalne i ateistyczne wzorce, w którym przyszło działać „Prymasowi Tysiąclecia”. Działania S. Wyszyńskiego zmierzające do odwołania momentu ostatecznego uderzenia w Kościół sprawiły, że w latach 60. XX w. uznawany był za „najważniejszego hierarchę zza wschodniej kurtyny”. Podsumowując prof. K. Białecki zaznaczył, że określenie „Prymas Tysiąclecia” interpretować można dwutorowo: jako przywódcę polskiego Kościoła w obchodach milenijnych, lub też ze względu na skalę swoich osiągnięć, którymi przerósł swoich poprzedników.

Drugim wystąpieniem tej partii konferencji była prelekcja prof. dr hab. Jerzego Pietrzaka poruszająca tematykę prymasostwa kard. Józefa Glempa nawiązująca tym samym do referatu abpa H. Muszyńskiego. J. Pietrzak wspominał o rozmowie odbytej z kard. Glempe, w której hierarcha wyraził gotowość rezygnacji z Warszawy na rzecz Gniezna, konstatując zarazem późne podjęcie decyzji o odłączeniu prymasowskiej godności od metropolii gnieźnieńskiej. Prof. J. Pietrzak zaznaczył jednak istnienie stałej łączności prymasostwa z Gniezmem poprzez relikwie św. Wojciecha, których arcybiskup warszawski był kustoszem. Ponownie jak abp H. Muszyński upatrywał przyczyny takiej decyzji kard. Glem-

pa w próbie pogodzenia tradycji z rolą Warszawy jako centrum spraw państwowych oraz siedziby Komisji Episkopatu Polski.

Podsumowujący obrady referat wygłoszony został przez ks. dra Łukasza Kruckiego, który podkreślając rolę symposium na drodze do powstania monografii dziejów prymasostwa polskiego, zakreślił historię dotychczasowych badań nad tym zagadnieniem zauważając postępujący od II wojny światowej progres na tym polu. Wskazując na fragmentaryczny jedynie charakter tych prac poinformował o trwających przygotowaniach nad wydaniem całościowego dzieła monograficznego obejmującego czasokresem pełen wymiar dziejowy funkcjonowania godności prymasowskiej. Treściowy zasób pracy odpowiedzieć ma na pytania o to „czym był prymas i czym było prymasostwo w danym okresie”. Przewidzianą na dwanaście chronologicznie usystematyzowanych rozdziałów monografię uzupełni trzynasty rozdział analizujący prawny wymiar statusu prymasa Polski, którego opracowanie powierzono ks. dr. hab. Januszowi Gręźlikowskiemu. Odpowiedzialnymi za pozostałe komponenty pracy uczyniono: dra hab. Jarosława Nikodema (postać Mikołaja Trąby i ustanowienie prymasostwa), dr hab. Zofię Wilk-Woś (1422-1493), dra hab. Krzysztofa Rafała Prokopa (1493-1573), ks. dra hab. Andrzeja Bruździńskiego (1573-1688), bpa prof. dr. hab. Jana Kopca (1688-1764), dra hab. Pawła Zająca OMI (1764-1794), dr hab. Ewę Ziólek (1795-1818), ks. prof. dra hab. Zygmunta Zielińskiego (1818-1918), prof. dra hab. Stanisława Wilka SDB (1918-1948), dra hab. Konrada Białeckiego (1948-1981), prof. dra hab. Jerzego Pietrzaka (postać kard. Józefa Glempa) oraz abpa Henryka Muszyńskiego (ponowne związanie godności prymasowskiej z metropolią gnieźnieńską). Słowa wstępu do powstającej monografii napisze ks. prof. dr hab. Kazimierz Śmigiel.